

Jan A. van den Bosch

HET ACCORDEON IN HOOFDLIJNEN

Een wegwijzer

Boekenplan

© juli 2011, Jan A. van den Bosch
Uitgeverij Boekenplan, Maastricht

Auteur: Jan A. van den Bosch

Omslagfoto: Deze is vervaardigd door Ringfoto Veerman BV te Woerden. Het afgebeelde instrument is afkomstig uit de collectie van Gert Kreuger te Harmelen.

Eindredactie: Uitgeverij Boekenplan

ISBN 978 90 8666 132 9
NUR 667

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

INHOUD

HOOFDSTUK I – Inleiding **11**

§ 1.	<i>Een nieuw begin</i>	12
§ 2.	<i>Wat is eigenlijk een accordeon?</i>	12
§ 3.	<i>Enkele hoofdbegrippen en termen</i>	14
§ 4.	<i>Doel en opzet van dit werk</i>	15

HOOFDSTUK II – Hoofdelementen van de muziekleer **17**

§ 1.	<i>Hoe zat dat ook al weer?</i>	18
§ 2.	<i>Tonen en boventonen</i>	18
§ 3.	<i>Het muziektoonstelsel</i>	21
§ 4.	<i>Toonladders en toonaarden</i>	21
§ 5.	<i>Majeur en mineur</i>	23
§ 6.	<i>De toonaanduidingen</i>	24
§ 7.	<i>Melodie en harmonie</i>	25

HOOFDSTUK III – Historische terugblik **27**

§ 1.	<i>De hoofdlijnen</i>	28
§ 2.	<i>De oudste voorlopers?</i>	29
§ 3.	<i>Het Accordion van Demian</i>	32
§ 4.	<i>Verdere ontwikkelingen van de Demiaanse harmonica</i>	34
§ 5.	<i>Andere harmonica's</i>	38
§ 6.	<i>Van harmonica naar accordeon</i>	42
§ 7.	<i>De opkomst van het pianoaccordeon</i>	44
§ 8.	<i>De ontwikkeling van het knopaccordeon</i>	45
§ 9.	<i>Alternatieve bassystemen</i>	48
§ 10.	<i>Het accordeon toen en nu</i>	49

HOOFDSTUK IV – Het accordeon en de muziek 53

§ 1.	<i>Een miskend instrument?</i>	54
§ 2.	<i>Het predicaat van volksinstrument</i>	54
§ 3.	<i>Een muziekcultuur apart</i>	55
§ 4.	<i>Het ene gebruik is het andere niet</i>	56
§ 5.	<i>Rivaliteit en strijd tussen genres</i>	58
§ 6.	<i>Een andere richting</i>	60
§ 7.	<i>De plaats van het accordeon</i>	62

HOOFDSTUK V – Bijzonderheden van de bouw 65

§ 1.	<i>De essentiële punten</i>	66
§ 2.	<i>Ombouw en uiterlijke afwerking</i>	67
§ 3.	<i>Het muziekgedeelte</i>	68
§ 4.	<i>De inwendige inrichting</i>	73
§ 5.	<i>Koren, klanken en registers</i>	74
§ 6.	<i>Enkele accordeontypen naar korenassortiment</i>	79
§ 7.	<i>De toetsen van het diskantklavier</i>	81
§ 8.	<i>De toetsen van het basklavier</i>	92
§ 9.	<i>Vorm, formaat en gewicht</i>	95
§ 10.	<i>Verschillen in bouwwijze bij knopaccordeons</i>	100

HOOFDSTUK VI – Klavieren en bassystemen 105

§ 1.	<i>Aandacht voor de systematiek</i>	106
§ 2.	<i>De systematiek van het pianoklavier</i>	106
§ 3.	<i>De systematiek van de knopklavieren</i>	107
§ 4.	<i>Aanduiding en verspreiding van knopklavieren</i>	110
§ 5.	<i>Onderkoppeling en bovenkoppeling</i>	113
§ 6.	<i>Piano- en knopklavier vergeleken</i>	114
§ 7.	<i>Het basklavier en zijn varianten</i>	116
§ 8.	<i>Melodiebassen</i>	123

HOOFDSTUK VII – *De aanschaf van een instrument* 129

§ 1.	<i>Voorbereiding op de aanschaf</i>	130
§ 2.	<i>Eenvoudig beginnen</i>	130
§ 3.	<i>De grote keuzen</i>	132
§ 4.	<i>Piano- of knopaccordeon?</i>	133
§ 5.	<i>Welk knopklavier?</i>	135
§ 6.	<i>Welk basklavier?</i>	136
§ 7.	<i>Het inwinnen van informatie</i>	138
§ 8.	<i>Waar koop ik mijn instrument?</i>	140

	Verklaring van termen	143
	Trefwoorden	158
	Literatuurverwijzingen	165
	Accordeonspecialzaken in Nederland en België	166
	Verantwoording van de illustraties	168

Inleiding

HOOFDSTUK I - *Inleiding*

§ 1. *Een nieuw begin*

§ 2. *Wat is eigenlijk een accordeon?*

§ 3. *Enkele hoofdbegrippen en termen*

§ 4. *Doel en opzet van dit werk*

§ 1. Een nieuw begin

De aanleiding tot het schrijven van dit werk over het accordeon is de herleving van de belangstelling voor dit instrument die we de afgelopen jaren hebben kunnen constateren.

Het accordeon! We horen het weer! Door een open raam... uit een zaal... vanaf een erf... of soms zomaar ergens op straat. Ook op de muziekscholen bestaat er een toenemende vraag naar accordeonlessen, van oud èn jong.

Wij hopen dat dit boekje tegemoet zal komen aan een hernieuwde behoefte aan informatie over dit zo rijke en boeiende instrument.

§ 2. Wat is eigenlijk een accordeon?

Een accordeon is simpel gesteld een orgelachtig muziekinstrument dat zijn geluid voortbrengt niet door middel van pijpen, maar door middel van vibrerende metalen tongen. Het bestaat uit twee van een klavier voorziene kasten die verbonden zijn door een luchtbalg. De muziektonen worden geproduceerd door het uittrekken dan wel induwen van de luchtbalg met de linkerkast, onder gelijktijdige bespeling van de klavieren.

Het woord 'accordeon' zoals wij het spellen, dus met een 'e', is van Franse oorsprong. Het goede taalgebruik vereist het lidwoord 'het' en niet 'de'. Wij zeggen immers ook *het* carillon, *het* medaillon, etcetera.

Het accordeon behoort tot de harmonica-achtige instrumenten. Het stamt namelijk af van het oertype van de harmonica, dat het licht zag in 1829. Technisch gesproken is een accordeon een harmonica, maar niet iedere harmonica is een accordeon. Er zijn twee verschillen.

Het eerste verschil zit in het beschikbare toonpalet. Bij de negentiende-eeuwse harmonica, althans van het eenvoudigste type, omvat het toonscala alleen tonen die overeenkomen met de witte toetsen op de piano. De tussenliggende of 'halve' tonen, overeenkomend met de zwarte pianotoetsen, ontbreken. Zo'n tonenreeks, of zo'n instrument, wordt *diatonisch* genoemd. Muziek waarin de tussenliggende tonen wèl voorkomen, kan op een eenvoudige harmonica niet worden gespeeld. Bij een accordeon, daarentegen, omvat het toonscala ook alle tussenliggende tonen. Er zijn dan in de toonopeenvolging geen hiaten. Zo'n volledige toonopeenvolging, of zo'n instrument, wordt *chromatisch* genoemd.

Het tweede verschil bestaat hierin, dat bij de harmonica de toonhoogte, zoals die met iedere toets wordt verkregen, er van afhankelijk is of de balg wordt uitgetrokken of ingeduwd. Daar de toonhoogte dus steeds wisselt, is de harmonica *wisseltonig* of *bisonoor*. Bij een accordeon, daarentegen, doet de bewegingsrichting van de balg er niet toe voor de toonhoogte. Een accordeon is daarom *gelijktonig* of *unisonoor*.

Concluderende kunnen wij het accordeon definiëren als een harmonica die zowel chromatisch als unisonoor is.

Tot slot, in zowel het Nederlands als in het Duits, althans in het meer vakkundig taalgebruik, wordt onderscheid gemaakt tussen de begrippen 'accordeon' en 'harmonica'. In het gewone spraakgebruik wordt dit onderscheid niet altijd in acht genomen, evenmin als in het Vlaams en in het Frans.

§ 3. Enkele hoofdbegrippen en termen.

In verband met hetgeen in de bladzijden hierna zal volgen, is het wenselijk nu reeds enkele hoofdzaken kort de revue te laten passeren.

Al naar gelang het toetsensysteem van de zogenaamde *diskant*, oftewel het rechterhandklavier, onderscheidt men twee hoofdtypen van accordeon: het *pianoaccordeon*, dat over de wereld wijdverspreid is, en het *knopaccordeon*, dat een uitgesproken continentaal-Europees karakter draagt. Zie voor beide typen accordeon de Afbeeldingen 15 t/m 34.

Het begeleidings- of basklavier ter linkerzijde, oftewel de *baskant*, is bij beide accordeontypen min of meer gelijk. Het heeft de gedaante van een veld van vele, kleine knoppen. Met dit basklavier kunnen donkere bastonen en akkoorden ten gehore worden gebracht. Het is uitsluitend bedoeld ter begeleiding van de melodie. Een zelfstandige muzikale partij kan daarop nauwelijks worden gespeeld.

Bij het accordeon ligt dus het accent op de rechterhandpartij. Er is in dit opzicht een duidelijk verschil met piano, orgel en vergelijkbare instrumenten, waar linker- en rechterhand in principe gelijkwaardig zijn. Het accordeon heeft gewoon deze beperking. Daar tegenover staan zijn klankrijkdom, zijn karakteristieke eigen ritmische begeleiding en, bovenal, die ongebreidelde dynamiek, die expressie waartoe het instrument dankzij zijn manuele balgvoering bij uitstek geëigend is.

Accordeons zijn er in verschillende formaten. Gewoonlijk wordt het formaat aangegeven aan de hand van het aantal knoppen op het basklavier, kortweg het aantal 'bassen'. Als standaardformaat geldt de honderdtwintigbasser. De accordeons getoond in de Afbeeldingen 23 t/m 30, 33 en 34 zijn honderdtwintigbassers.

§ 4. Doel en opzet van dit werk

De wereld van het accordeon is helaas vrij chaotisch. Afgezien van een enkel standaardwerk is literatuur over het onderwerp moeilijk te vinden, zeker in de Nederlandse taal. Duidelijke fabrieksdocumentatie, zonder lapsussen, is eerder uitzondering dan regel. De terminologie wordt vaak op verwarrende wijze gebruikt. De informatie die men op het Internet kan vinden, lijdt aan dezelfde euvels. Daarbij komt dat verschillende landen, ja zelfs verschillende streken, niet zelden hun eigen accordeoncultuur en hun eigen modellen en klavieren hebben. Deze twee omstandigheden tezamen maken het onderwerp weinig toegankelijk.

Het doel van dit boek is vooral om hoofdlijnen aan te geven in de variëteit aan typen en systemen die in ons West-Europese werelddeel tot ontwikkeling zijn gekomen. De aandacht zal daarbij voornamelijk uitgaan naar het *standaardaccordeon*, dat wil zeggen dat accordeontype dat is uitgerust met een zogenaamd *standaardbassysteem*. Het gaat hier in feite om een algemeen, in vele gedaantes voorkomend instrumenttype, hetzij met knop- hetzij met pianoklavier, dat drager is geworden van een meer dan honderdjarige en rijkgeschakeerde muziektraditie. Het zijn de instrumenten die het meest in de handel worden aangeboden en waarvoor sinds lang speeltechnieken en onderwijsmethoden bestaan. Op zichzelf is dit al een terrein waarop men niet snel uitgekeken raakt. Een bijzonder accent zal komen te liggen op het knopaccordeon, dat in Nederland niet de bekendheid heeft die het verdient.

Experimentele systemen, en niet als accordeon te beschouwen harmonicatypen, zullen slechts ter sprake komen voor zover zij het hoofdonderwerp, het standaardaccordeon, kunnen verduidelijken.

Ook het melodiebasaccordeon, dat het experimentele stadium nog niet geheel voorbij lijkt te zijn, en dat een aparte richting vertegenwoordigt, zal slechts zijdelings worden belicht. Evenmin zullen wij ingaan op de diverse vormen van accordeon-elektronica.

Voorafgaand aan de behandeling van het standaardaccordeon, zal een korte samenvatting worden gegeven van de meest essentiële elementen van de muziektheorie, voor zover dat nodig is voor een goed begrip van het accordeon. Daarna zullen achtereenvolgens aan bod komen: de historie van het accordeon, zijn rol in de muziekwereld, zijn technische aspecten, en zijn voornaamste klavierzettingen. Tot besluit zal een aantal punten belicht worden die van praktisch belang kunnen zijn. Immers, wie accordeon wil leren spelen, staat voor de niet eenvoudige keuze van een instrument: welke systemen, typen en modellen zijn er zo al, en welke zouden in aanmerking kunnen komen? Het gevaar dat een besluit genomen wordt waar men later spijt van krijgt, is groot.

Hopelijk kan dit boekje de belangstellende ook in dit opzicht een dienst bewijzen.

Muziekleer

HOOFDSTUK II -

Hoofdelementen van de muziekleer

- § 1. *Hoe zat dat ook al weer?*
- § 2. *Tonen en boventonen*
- § 3. *Het muziektoonstelsel*
- § 4. *Toonladders en toonaarden*
- § 5. *Majeur en mineur*
- § 6. *De toonaanduidingen*
- § 7. *Melodie en harmonie*

§ 1. Hoe zat dat ook al weer?

In dit boek komen onvermijdelijk een aantal begrippen van de muziekleer aan de orde. Voor sommige lezers zal dit weinig moeilijkheden opleveren. Voor hen echter die niet over theoretische kennis van het onderwerp beschikken, of die een en ander niet meer zo paraat hebben, volgt hier een zo veel mogelijk beknopte uitleg van de voornaamste begrippen.

§ 2. Tonen en boventonen

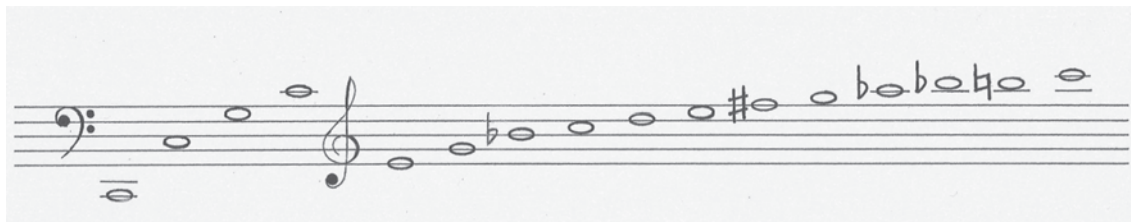
Onder een *toon* verstaan we een geluid van één enkel, constant trillingsgetal. Het woord wordt ook gebruikt voor een afstand, oftewel een *interval*, tussen twee tonen. Dit dubbele woordgebruik is wel eens verwarrend, maar niet altijd te vermijden. Wij houden het zo veel mogelijk bij de eerste betekenis.

We zeggen van tonen dat zij 'één octaaf verschillen', wanneer het aantal trillingen per seconde van de ene twee maal zo groot is als dat van de andere. Wanneer een toon twee octaven hoger is, is de frequentie het viervoudige van die van de oorspronkelijke toon. Tonen die precies een geheel aantal octaven verschillen, klinken voor ons gehoor weliswaar hoger of lager, maar tegelijk heel gelijksoortig.

Wanneer we een toon laten klinken, bij voorbeeld door een snaar aan het trillen te brengen, klinken tegelijk een groot aantal andere, hogere tonen mee. Zie Figuur II-1.

Figuur II-1

De toon C met zijn eerste vijftien boventonen. De onderlinge verhoudingen van deze tonen komen, op minieme verschillen na, overeen met die van ons muziekstelsel.

Afbeelding 7

Steirische harmonica, met de karakteristieke klankopeningen voor de heliconbassen.

(Accordeon- en Harmonicamuseum 'De Muse', Malden)

Afbeelding 8

Clubharmonica.

(DE ACCORDEONTHEEK, Alkmaar)